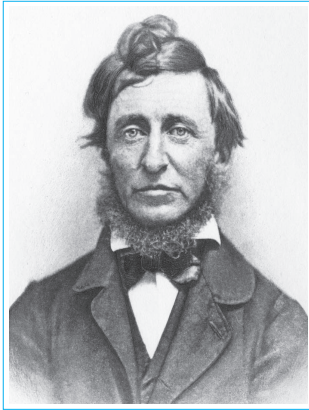


Henry David  
Thoreau



VOLDENAS,  
ARBA GYVENIMAS MIŠKE



Henry David Thoreau

**VOLDENAS,**  
ARBA GYVENIMAS MIŠKE

Iš anglų kalbos vertė Rolandas Pavilionis



VILNIUS 2015

UDK 821.111(73)-4  
Th41

VERSTA IŠ:  
HENRY DAVID THOREAU,  
WALDEN, OR LIFE IN THE WOODS, NEW YORK, 1960  
ON THE DUTY OF CIVIL DISOBEDIENCE, 1995

THOREAU, HENRY DAVID

*Voldenas, arba Gyvenimas miške*; Apie pilietinio nepaklusnumo pareigą / Henry David Thoreau; iš anglų kalbos vertė Rolandas Pavilionis. – 4-oji laida. – Vilnius: Vaga, 2015. – 472 p.: iliustr.

Kn. taip pat: Būti reiškia nepaklusti absurdui, p. 7–19; Henry Davidas Thoreau ir jo pasaulis, p. 19–32 / Rolandas Pavilionis.

ISBN 978-5-415-02397-4

UDK 821.111(73)-4+821.111(73)(092)

MAKETAVO ERNESTAS VINICKAS

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius

El. p. [info@vaga.lt](mailto:info@vaga.lt); [www.vaga.lt](http://www.vaga.lt)

tel. +370 5 249 8121; faks. +370 5 249 8122

Spausdino UAB BALTO, Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius

Tiražas 1300 egz.

© Vertimas į lietuvių kalbą, Rolandas Pavilionis, 1997

© Serijos viršelių idėjos autorė Deimantė Rybakovienė

© Leidykla VAGA, 2015

ISBN 978-5-415-02397-4

## TURINYS



### ROLANDAS PAVILIONIS

Henry David Thoreau ir jo pasaulis / 7

Būti reiškia nepaklusti absurdui / 19

## Voldenas, arba Gyvenimas miške

1. **Ūkis** / 35
2. **Kur gyvenau ir dėl ko** / 128
3. **Skaitymas** / 151
4. **Garsai** / 166
5. **Vienatvė** / 188
6. **Lankytojai** / 201
7. **Pupų laukas** / 219
8. **Kaimelis** / 234
9. **Tvenkiniai** / 242
10. **Beiker ferma** / 275
11. **Aukščiausieji įstatymai** / 286
12. **Laukiniai kaimynai** / 302

13. Įkurtuvės / 320

14. Ankstesnieji gyventojai ir žiemos svečiai / 341

15. Žiemos gyvūnai / 360

16. Tvenkinys žiemą / 374

17. Pavasaris / 393

18. Pabaiga / 418

**Apie pilietinio nepaklusnumo pareigą / 437**

## HENRY DAVID THOREAU IR JO PASAULIS

Rolandas Pavilionis, 1984 metų liepa

**Yra žmonių kaip kalnų ar miškų, kurių dydį gali suvokti tik atitolęs nuo jų.** Yra knygų, kurių išmintį privalo pažinti kiekvienas. Jos turėtų būti skaitomos taip, kaip išmokstama būtiniausių dalykų, nes jose kalbama apie tai, ko negalima nežinoti. Žmogus, parašęs tokią būtiną knygą – amerikietis Henry Davidas Thoreau (1817–1862), ilgai nežinomas ir nepripažintas savo krašte ir pasaulyje, nugyvenęs trumpą gyvenimą ir palikęs savo tėvynainiams ir mums *Voldeną* – knygą, šiandien priskiriamą pasaulinės literatūros klasikais.

*Voldenas* – ne romanas. Jam netinka tradiciniai grožinės literatūros matai. Ši knyga – tai išpažintis žmogaus, savo valia palikusio civilizuoatąjį pasaulį ir dvejus metus gyvenusio atsisakyrieliu miške. Šio kūrinio pagrindiniai veikėjai – Thoreau mintys, kurias jis patiki tiems, kuriems dar gali rūpėti jų gyvenimo prasmė.

Thoreau vadino save „poetu, mistiku ir transcendentalistu“, bet tik perskaičius *Voldeną* galima suvokti šių jo žodžių

prasmę. Jis iš tiesų žymiausias atstovas literatūrinės ir filosofinės krypties, vadinamos „amerikietiškuoju transcendentalizmu“. Tuomet, 4–5-ajame XIX a. deš. JAV Šiaurės Vakaruose, Naujojoje Anglijoje, Masačusetso valstijoje, provincialiaame Konkordo miestelyje būrėsi demokratiškai nusiteikusių, dvasinio peno ištroškusių jaunų inteligentų klubas. Juos vienijo tikėjimas demokratine Amerikos ateitimi, jos raidos kelių, kultūros savitumu, jos begalinėmis, neišmatuojamomis galimybėmis, atsiskleidžiančiomis nelytėtos, neapbrėžtos gamtos platybėse. Juos, dvasinius Naujojo Pasaulio kūrėjus, vienijo tikėjimas idealiu, transcendentiniu gamtos ir žmogaus pradų, sąlygojančiu visų žmogaus prigimties vertų sumanymų ir darbų sėkmę bei didingumą. Slaptingoji, pojūčiams neprieinama, už jų esanti galia buvo suprantama kaip gamtos ir žmogaus, pasaulio apskritai dvasingumas, kurio simbolinės apraiškos užtinkamos materialiose pasaulio formose. Pastarosios esą persmelktos šia užjutmene, kosmine dvasia, su kuria susisiečia individuali žmogaus siela – transcendentinės dvasios dalis. Kaip tik pasaulio dvasingumas leidžia kalbėti apie žmogaus ir gamtos dermę – pasaulio vieningumo pagrindą.

Amerikietiškas transcendentalizmas, paveldėjęs pavadinimą iš Senojo Pasaulio idealistinės (Kanto, Fichte's, Schellingo) filosofijos, ištikimas Platono filosofijos tradicijai ir anglų romantikų (Shelley'io, Wordswortho, Coleridge'o, Carlyle'o) pasaulėjautai, nebuvo filosofija įprastine prasme. Tai nebuvo sistemingas pasaulio sąrangos, būties ar pažinimo galimumo aiškinimas, reiškiamas abstrakčia filosofinių kategorijų kalba, atsietas nuo žemiškosios žmogaus būties. Amerikos transcendentalistams, skirtingai nuo Europos romantikų, nereikėjo sielotis dėl negražinamos idealizuotos praeities – jie tokios aps-



kritai neturėjo, nes viskas buvo nauja – šalis, gamta, žmogus. Jam, žmogui, pirmąkart žengiančiam į „neužkariautą“ gamtą ir kuriančiam naują kraštą, viską reikėjo išmėginti pačiam ir šitaip patikrinti kūno ir dvasios stiprybę. Ne atgal, su nostalgija, o pirmyn, su viltimi žvelgė tie, kurie tikėjo žmogaus būties ir jo paskirties ypatingumu ir todėl negalėjo taikytis su tuo, kame matė grėsmę idealiam žmogaus prigimties pradui. Tokią grėsmę jau tuomet kėlė materialioji audringa ekonominė pramoninė krašto raida, įsiviešpataujantis kapitalas, keičiantis ne tik krašto vaizdą, bet ir žmonių santykius, jų moralę. Jau tuomet R. Emersonas, transcendentalistų lyderis, rašė:

„Gamta pergyvena prekybos antpuolį, lydimą pinigų, kredito, garo, geležinkelių, kurie grasina pakirsti žmogaus padėtį ir sukurti naują pasaulinę monarchiją, dar tironiškesnę nei Babilonas ar Roma. Poetai ir išminčiai beveik išnyko, o kiti apimti drovumo. Jie taip svetimi tai tironijai, kad amžininkai juos laiko bepročiais, elgiasi su jais lyg su silpnapročiais.“

Susirūpinimą asmenybės ir visuomenės dalia transcendentalistai, tarsi kartodami teorines utopinio socializmo pamokas, išreiškė praktiškai, netoli Konkordo įkūrę žemės ūkio koloniją, turėjusią parodyti Amerikai protingo ir teisingo gyvenimo pavyzdį.

Thoreau, jauniausias iš transcendentalistų, nedalyvavo šiame kolektyviniame eksperimente. Asmenybės ir visuomenės atgimimą įsivaizdavo kitaip, nes tikėjo kitokia žmogaus gyvenimo filosofija, kitaip suprato ir filosofijos paskirtį. Vertindamas, kaip ir kiti transcendentalistai, visuomeninį filosofijos vaidmenį (jį atspindėjo būdingos tam laikui viešos filosofinės paskaitos ir diskusijos), Thoreau visai nevertino filosofavimo kaip akademinės veiklos ir buvo labiausiai neakademiškas iš visų transcendentalistų.

Filosofija kaip disciplina jo nedomino. Apskritai visą tradicinę filosofiją jis laikė greičiau šalutiniu civilizacijos produktu nei tikros dvasinės kultūros vaisiumi. Jis neįtė pagarbos tiems, kurie vadina save filosofais ir nagrinėja subtilias problemas taip, tarsi jos neturėtų nieko bendra su jų pačių gyvenimu. Filosofija jam buvo ne profesija ir ne hobis, kuriam „paskiriamas“ laisvalaikis, ne romūs vien uždarai sektai suprantami postringavimai apie tiesą ar gyvenimo prasmę „pasiskaitymai“ kultūriniam багаžui papildyti. Filosofija jam buvo visų pirma gyvenimo, buvimo šiame pasaulyje išmintis, tiesos ir prasmės ieškojimas pačiame gyvenime, pačioje būtyje. Filosofija jam buvo gyvenimo išgyvenimas.

Toks filosofijos supratimas reikalavo savų raiškos būdų. Toks gyvenimo suvokimas negalėjo būti perteiktas sustabarėjusiomis, perbalusiomis dėl gyvenimo pulso, kraujotakos silpnumo, filosofijos kategorijomis. Jo neperteikė ir slenkanti gamtos ir žmogaus gyvenimo paviršiumi beletristika. Tą žmogaus ir gamtos supratimą reiškiant kalba, išnyksta ribos tarp filosofijos ir meninės kūrybos, atskleidžiama giluminė, simbolinė gamtos ir gyvenimo prasmė bei ryšys ir gimsta tai, ką kas nors gal pavadintų filosofine beletristika, nors iš tikrųjų tai tėra paprastas nuoširdus pasakojimas apie žmogaus buvimo šiame pasaulyje stebuklą.

Trumpas Thoreau gyvenimas, skurdus išoriniais įvykiais, buvo neprilygstamas dvasinių išpūdžių ir apmąstymų gausumu, pasaulio ir savęs pajautimu. Henry David Thoreau – palikuonis giminės, kurioje būta prancūzų, anglų ir škotų, – gimė 1817 metų liepos 12 dieną Konkorde nusigyvenusio amatininko šeimoje. Baigė Harvardo universitetą, kur studijavo graikų, lotynų ir moderniąsias kalbas. Mokytojavo, išmėgino sodinin-

ko, girininko, pieštukų meistro, matininko amatus. Nuo 20-ies iki gyvenimo pabaigos rašė *Dienoraštį*. Mirė nuo tuberkuliozės 1862 m. gegužės 6 d.

*Dienoraštis*, sudaręs 14 iš 20 jo kūrybinio palikimo tomų, išleisčių, praėjus penkioms dešimtims metų po mirties, – unikalus intymaus, gamtamokslinio, literatūrinio-filosofinio pobūdžio dokumentas, be asmeninių išgyvenimų, atspindėjęs ir reikšmingiausias to meto JAV visuomeninio politinio gyvenimo įvykius. Thoreau, prisiekęs humanizmo šauklys, negalėjo būti jų nuošalyje. Jis negalėjo likti abejingas, kai kildavo grėsmė žmogaus orumui, kai matė vienus pasmerktus nykiausiai egzistencijai, o kitus – tarpstančius iš svetimo triūso, kai buvo paminamos žmogaus teisės, o jo dvasiniai siekiai suvaržomi arba užgniaužiami socialinės neteisybės, įteisinto neteisingumo, valstybinio biurokratizmo sistemoje, aplipusioje prisitaikėliais, padlaižiais ir nevykėliais. Thoreau – aktyvus abolicionizmo šalininkas, ne tik teoriškai, bet ir praktiškai dalyvavęs negrų vergijos\* panaikinimo judėjime.

Iš *Dienoraščio* išaugo kiti darbai – tarp jų literatūrinė vienos iš nuolatinų gamtamokslinių filosofinių ekskursijų ataskaita – *Savaitė Konkordo ir Merimako upėmis* (1849). (Daugiau nei 700 iš 1000 šios knygos egzempliorių reikėjo išpirkti pačiam autoriui.) *Dienoraščio* įrašai virto straipsniais, paskaitomis, kalbomis, esė gamtos, filosofijos, religijos, literatūros, politikos temomis. Jame užfiksuoti gamtos stebėjimai pelnė autoriui mokslininkų pripažinimą ir garbingą Bostono gamtos tyrinėtojų draugijos nario korespondento vardą.

Thoreau eilės, kupinos nuoširdumo, jautrumo, o kartu vyriškumo ir intelekto jėgos, kaip ir visa jo kūryba, rodė jo – poeto –

\* Angl. – *Negro Slavery* (leid. past.).

galią. Iš visų amatų ir užsiėmimų šis jam buvo brangiausias. Tačiau poetas – ne išglebęs ar išsikvėpinęs estetas. Jis turįs pažiūrėti puikia fizine ir intelektualia sveikata. Gamtoje kaip mokslininkas jis renka faktus, kaip filosofas – juos apibendrina. Tačiau jis aukščiau ir už mokslininką, ir už filosofą jų srityse. Jis panašesnis į senovės žynį arba išminčių. Jo kilniausias kūrinys – jo gyvenimas, jo poezija išauga iš jo paties gyvenimo. Ir nesvarbu, ar jis rašo eilėmis, ar proza, jei jo kūrinys – genijaus darbas. Tokių reikalavimų poetui Amerikos literatūroje dar niekas nekėlė. Thoreau juos įgyvendino.

1845 m. liepos 4 d., kai visa Amerika šventė didžiąją Nepriklausomybės dieną, Thoreau paliko Konkordą ir apsigyveno miške prie Voldeno tvenkinio. Jo dienoraštis virto *Voldenu* – aistringų pokalbiu apie žmogaus egzistencijos prasmę, apie teisingą, išmintingą gyvenimo būdą, apie netikras vertybes ir pasidavimą joms, apie žmogaus viešėjimo gamtoje svarbą jo gyvenimo vertės supratimui, apie būtiną žmogaus ir gamtos harmoniją.

Čia keliama pati žmonių bendruomenės pažangos problema. Jei žmogus – vienintelis tikras tos pažangos rodiklis, tai ar jis praturtėjo, kurdamas ir plėsdamas Daiktų pasaulį? Jei ne, ar apskritai tą galima vadinti pažanga, kad ir kokios jos daiktinės apraiškos? Daugelio amžininkų, pasinėrusių „fiktyviuose rūpesčiuose“, abejingumą savo gyvenimo kokybei Thoreau galėjo aiškinti pačios gamtos nustatyta gan tolima žmogaus pojūčiams to gyvenimo baigties perspektyva. Laiko tarpas, skirtas žmogui šiame pasaulyje, matyt, pakankamai didelis, kad net mintyse žmogus negali priartėti prie jo galo taip, kad jo akivaizdoje tie rūpesčiai ir pastangos pasirodytų niekingi ir absurdiški. Duoklę būtinumui žmonės paverčia fetišu, kuriam neša vis didesnes

aukas ir galiausiai aukoja tai, kas švenčiausia ir vertingiausia – savo gyvenimą. Žmogaus materialios gerovės kainą Thoreau laiko paradoksalia: tai jo gyvenimo kaina. Tokia kaina jam atrodo nežmoniška.

Kuo virsta žmonių bendravimas – vienas didžiausių žmogaus egzistencijos pranašumų – tokiame sudaiktintame ir nužmogintame pasaulyje? Kai žmonės darosi vienodesni už juos supančius daiktus, jie, niekuo nerizikuodami, visą bendravimo našta gali perduoti daiktams – pastarieji tuomet virsta ne tik bendravimo grandimi, bet ir visu jo turiniu. Dvasiniam ryšiui nelieka vietos. Pagaliau ar įmanomas toks ryšys tarp „pardavusių dvasią“?

Taigi: arba, siekiant aiškiai absurdiškų tikslų, pražudyti gyvenimą, arba gyventi „paprastai, nepriklausomai, didžiadvasiškai ir atsakingai“. Thoreau, tas senovės graikas jankio pavidalu, paniekinęs civilizuotos Amerikos sirenas, renkasi antrąją galimybę ir, išėjęs į Voldeno miškus, ne tik gyvena poeto gyvenimą, bet ir amerikietiškai, cento tikslumu įrodo, kad būtinų reikmių tenkinimas negali paglemžti visų žmogaus fizinių ir dvasinių išteklių ir negali būti žeminančios jo orumą būklės pateisinimas.

Thoreau supratimu, žmonėms nepavyko išspręsti laukinės ir civilizuotos būties konflikto: palikę pirmąją, jie kartu prarado gebėjimą tenkintis būtinu. Užuoat grindę savo gyvenimus tuo, kas išties vertinga ir svarbu, jie apsistatė daiktais ir apsikrovė netikromis vertybėmis bei problemomis, įtikėjo jų rimtumu ir net dramatiškumu. Užuoat pažinę kelias didžias tiesas ir gyvenę pagal jų reikalavimus, jie tenkinasi pusiau tiesomis ir tieselėmis, o jų širdys maitinamos menų ir literatūrų tiekiamais jausmų pakaitalais. Tuomet nereikalingi išminčiai ir genijai – juos, pūsdamiesi milžinai, pakeičia proto ir dvasios pigmėjai.

Šitaip susmulkėjus ir daiktais bei melagingomis vertybėmis atsitvėrus seklių problemėlių pasaulėliuose, atsiribojama nuo savo šaknų – nuo gamtos. Prarandant ryšį su gamta, išskyla grėsmė pačiai žmogaus prigimčiai. Šitaip žmogus, būdamas gamtos dalis, atsiveria nuo savęs.

Thoreau laiko laimingu tą, kuris dar gali patirti svaiginantį vienybės su gamta, jaudinantį jos artumo jausmą. Jam, pažįstančiam gamtą ne iš knygų, o iš nuolatinio jos stebėjimo (ir dėl to pramintam „gamtos bakalauru“), gamta buvo ne čiulbančių paukštelių rojus, kuriame miela praleisti laisvalaikį, ir ne „visagalis“ žmogaus „užkariavimo“ objektas – to „užkariavimo“ pragaištingumą visų pirma pačiam žmogui Thoreau jau tuomet matė aiškiau nei karščiausi XX a. „žaliųjų“ judėjimo atstovai. Thoreau – mokslininkui ir filosofui, bet dar daugiau poetui – gamta buvo begalinė būties knyga, kurią reikia išmokti skaityti jos nesunaikinant, kur visa – kiekvienas gyvis ir augalas, žemė, ugnis, vanduo ir oras – kalba žmogui apie nesibaigiantį, nenutrūkstamą pasaulio kūrimo vyksmą, apie neaprėpiamą jo mastą ir harmoniją. Štai kodėl kiekviename šių reiškinių ir kiekviename žmogaus sąlyčio su gamta akte Thoreau matė neišsakytą, paslėptą, simbolinę, transcendentinę prasmę. Štai kodėl konkretumas ir simboliškumas, pojūčiais fiksuojami ir proto bei vaizduotės galia apibendrinami gamtos faktai ir reiškiniai – nedalomi Thoreau poetinio pasaulio suvokimo elementai. *Voldene* jie reiškiami tokia pat paprasta ir turtinga, kaip ir pati gamta, tiesiogines ir netiesiogines prasmes derinančia kalba, kur faktai prabyla kaip simboliai, o vaizduotė tėra gilesnis tikrovės, apimančios gamtą ir žmogų, matymas. Kaip tik čia, – traktuojant žmogų kaip neatskiriamą gamtos dalį, – transcendentalinės, gamtos ir žmogaus dvasingumą teigiančios pasaulio sampratos

šaknys. Kaip tik todėl žmogui suvokti save kaip gamtos dalį – tai išgyventi nuostabų jausmą priklausymo tam, kas amžina, bet kartu ir liūdną mūsų – tų, kurie esame, kurie buvome ir kurie būsime, – laikinumo gamtoje jausmą.

Gamtos harmonijos pajautimas Thoreau buvo estetinio – grožio ir etinio – moralės pradų vienovės patyrimas. Gamtoje visa gražu, moralu ir teisinga, jos artumas valo žmogaus sielos apnašas, gydo ją ir taurina. Ir atvirksčiai: gamtos harmonijos darymas palieka bjaurias žymes žmogaus gyvenime, jo moralėje.

Gamtoje visa tikra – jos laisvė, grožis, didingumas ir paslaptینگumas. Gamta neapsimeta, ji nemeluoja ir neklysta. Ji ir žmogų moko tų pačių tikrų savybių. Žmogus eina teisingu keliu, jei likdamas gamtos dalimi, kuria kita, bet taip pat harmoningą ir tikrą pasaulį.

Išėjęs į Voldeno miškus, Thoreau pasirinko vienvė, kuri šimteriopai atlygino už jo nutrauktus ryšius su „užsiėmusiais gyvenimu“, bet negyvenančiais konkordiečiais. Ji nepalyginti turtingesnė už pačią triukšmingiausią draugiją, kurioje pasikeičiama naujausiomis žiniomis, bet ne naujausiomis mintimis, kurioje kalbama apie viską, tačiau nieko nepasakoma. Žmogaus būti, pačią jo egzistencijos galimybę sąlygoja jo bendravimas su kitais žmonėmis, ir vargu ar Thoreau būtų palikęs garbingąją Konkordo visuomenę, jei jos geriausi atstovai būtų prilygę gamtai naujumu, kūrybingumu, įvairumu, jei tas bendravimas būtų prilygęs žmogaus bendravimui su gamta, jo norui pažinti ją, atskleisti slypinčius joje pasaulius ir per ją pažinti save.

Thoreau supratimu, jokiais teorijomis ir įrodinėjimais negalima pažadinti žmoguje to, kas yra jo paties proto ir valios kūdikis, ką pats žmogus turi savyje subrandinti ir pagimdyti.

Tuo tarpu dauguma žmonių gyvena kitų žmonių gyvenimais, kitų žmonių mintimis. Jie taip ir miršta, nedalyvavę gyvenime tikrąja šio žodžio prasme. Thoreau reikalauja moralinio atsinaujinimo, pabudimo iš kiekvieno žmogaus, nepaisydamas jokių istorinių, socialinių ar ekonominių sąlygotumų. Jis teigia idealą ir ieško jo tikrovėje, o neradęs konstatuoja: „O visgi mes gyvename niekingai, kaip skruzdės, nors padavimas sako, kad jau seniai esame paversti žmonėmis...“ Thoreau niekada nesityčioja, matydamas žmogaus nuopuolį, jis liūdi, piktinasi arba išjuokia, ir tuomet jo kalba virsta žaižaruojančiu ironijos ir sąmojo lydiniu, kuriame tirpsta visa – menkumas ir pasipūtimas, nenuoširdumas ir kvailumas.

Moralumas – svarbiausias kriterijus, kuriuo Thoreau matuoja individo ir valstybės, jo ir valstybinių institucijų santykius. Pastarųjų egzistavimą, jų visuomenės gyvenimą norminančią veiklą Thoreau pateisina tik tiek, kiek ji neprieštarauja žmogaus dvasinių ir fizinių potencialų saviraiškai ir vystymui. Kiekvienas žmogus, net ir tie, kurie atstovauja valstybei, ateina į šį pasaulį ribotam laikui ta pačia gamtos, o ne valstybes duota teise. Šia, o ne kokia nors kita teise žmogus renkasi savo gyvenimo būdą ir vietą, kūno ir dvasios peną. Jokia valstybė negali uzurpuoti šios prigimtinės žmogaus teisės, ypač tokia, kurios atstovai – parazituojantys pigmėjai.

Individo vienatvė, kaip ją suprato Thoreau, nereiškia nei gyvenimo, nei žmonių išsižadėjimo. Ji – ne atsitiktinai „įmestų“ į šį pasaulį ir juo nusivylusiųjų tyli drama, ne dar „nenubudusių ir jau susvetimėjusių niūri religija. Ji tėra žmogaus siekimo išmintingiau gyventi ir turiningiau bendrauti išraiška. Thoreau pripažino ne tamsią, atsiskyrėlių rūšiais dvelkiančią vienatvę, o kupiną atradimų gamtoje ir savyje, teigiančią žmogaus būties



prasmę ir vertę. Tai žmogaus, kuris nubunda ir nori pažadinti kitus, kad su jais pasidalytų puikaus regionio džiaugsmu, būklė. Ji – himnas gyvenimui, atsakomybės už savąjį gyvenimą ir jo išmintingumo matas.

Thoreau vienatvė yra kūryba: atskleisdami savyje nauja, mes toliau kuriame save. Turėdami nuostabų gebėjimą suvokti save, mes nuolat laukiame nauja iš savo prigimties ir proto. Mėginame atskleisti aplinkinio pasaulio paslaptis, o savyje slepiame dar neįmintą mįslę. Norime įminti pačius save. Šis noras ir nusako mūsų egzistencijos vertę ir ypatingumą.

Thoreau be atvangos deklaravo ištikimybę tam, kas kūrybinga ir amžina, paprasta ir išmintinga. Asmenybė, tvirtinanti save kiekvienu savo poelgiu, ištikima sau kiekvienu bendravimu su aplinka faktų – tokį žmogų geidė matyti Thoreau, ir pats visomis išgalėmis siekė toks būti.

*Voldenas* išėjo tik 1854 m., ir dar vėliau, jau XX a., buvo pripažintas pasaulinės literatūros šedevru. Nuo to laiko kiekvienas amerikiečių rašytojas, pradedant N. Hawthornu ir W. Whitmanu, laikė pareiga išreikšti savo požiūrį į Thoreau. Thoreau vardas ėmė skambėti pasaulyje kaip mąstytojo humanisto, išminties ir paprastumo simbolis. Jo mintys peraugo laiko ir erdvės rėmus.

Kai, laikantis tradicijos, kalbama apie galimas įtakas Thoreau ir jo kūrybai, paprastai minimi trys šaltiniai: Antikos kultūra, senoji Rytų filosofija ir anglų romantizmas. Neneigiant, bet ir neperdedant jų svarbos, aišku viena: iš jų negalima kildinti Thoreau pasaulėjautos ir jo skelbtų tiesų. Priėjęs jas savarankiškai – savo gyvenimo patirtimi ir dvasiniais ieškojimais – tuose šaltiniuose jis rasdavo jų atspindį ir patvirtinimą. Tai – nuostabus faktas, turint galvoje milžiniškus laiko, vietos, kultūrų,

civilizacijų skirtumus. Jis byloja tai, kad didžios tiesos, kaip ir didžios vertybės, neturi savininkų. Jos amžinos visiems laikams ir bendros visiems žmonėms ir tarsi pačios pasirenka tuos, kurie jas išsako. Toks išrinktasis buvo ir Henry Davidas Thoreau, kaip šviesulys trumpam suspindęs ir palikęs mums amžiną šviesą.

## BŪTI REIŠKIA NEPAKLUSTI ABSURDUI

Rolandas Pavilionis, 1997 metų liepa

Prieš dvylika metų „Vagos“ leidykla išleido nuostabią knygą *Voldenas, arba Gyvenimas miške\** – amerikiečio Henry Davido Thoreau išpažintį apie gyvenimo prasmę ir jo ypatingą patirtį. Ši knyga, – Harvardo universiteto absolvento, nutraukusio ryšius su civilizuota amerikiečių visuomene ir pasitraukusio į mišką, filosofinis dienoraštis, – tuomet Lietuvoje sukėlė didelę ir įdomią reakciją.

*Voldenas* – pripažintas visame pasaulyje, išverstas į daugybę kalbų, paprastas, kiekvienam žmogui prieinamas pasakojimas apie mūsų buvimo pasaulyje prasmę ir vertę – anų laikų įkaltintoje Lietuvoje labiausiai audrino jaunų žmonių sąmonę. Kas esame, kad gyvename taip niekingai, taip nevertai savo dieviškos prigimties? Šis pagrindinis *Voldeno* klausimas labai skaudžiai smigo į mūsų visų, troškusių susigrąžinti laisvę, protus.

Tačiau žmogaus orumo išsaugojimas, dvasios laisvė – anaipatol ne tik politinių, ideologinių aplinkybių problema. Thoreau

\* Turima galvoje pirma – 1985-ųjų – *Voldeno* laida lietuvių kalba.

tai buvo visų pirma žmogaus ir jo sukurto daiktų pasaulio santykio klausimas. Kam gyvena žmogus? Tam, kad apsuptų save daiktais ir taptų jų vergu? Kad sukurtų vadinamąją civilizuoatą visuomenę ir taptų anoniminiu jos sraigtelium? Ar tam, kad suvoktų savo buvimo pasaulyje paslaptį, buvimo Gamtoje, Visatoje stebuklą? Kad suvoktų, jog turi ne tik kūną, bet ir dvasią – neapbrėpiamą ir nenusakomą, peržengiančią erdvės ir laiko, kūno ir viso materialaus pasaulio ribas? Thoreau nuogaštavimai, jog Vakarų civilizacija, ypač jos amerikietiškoji atmaina, kad ir kaip daiktiškai išpūdinga, tėra viena, bet anaiptol ne išmintingiausia, gal net viena pražūtingiausių žmogaus sudaiktėjimo, jo nužmogėjimo formų, atrodo keistai iššaukiančiai jaunos, audringai ir viltingai besikuriančios Amerikos fone.

Pusanthro šimto metų, praėjusių nuo *Voldeno* paskelbimo, nepaneigė šių nuogaštavimų. Nuostabu tai, kad mums, susigrąžinusiems laisvę ir šiandien savotiškai mėginantiems pasivyti šią civilizaciją, beveik nekyla panašių nuogaštavimų, nors dvasios praradimo pavojus, atrodo, nė kiek ne mažesnis.

Dėl šios priežasties nemačiau reikalo keisti prieš 12 metų rašytos pratarmės pirmam *Voldeno* leidimui. Visa, kas joje pasakyta, tinka ir šiandien. Dar daugiau: šiandien Thoreau mintys mums aktualesnės nei anuomet. Po 150-ies savaip atkartodami Amerikos eksperimentą, einame panašiu keliu, išgyvename panašius išmėginimus, tik įmantresniu, labiau civilizuotu pavidalu labiau technologiškai pažengusiame pasaulyje.

Mums, kaip ir anų laikų amerikiečiams, tinka ta pati universali tiesa: medžiaginė, technologinė visuomenės pažanga savaime nesąlygoja jos dvasios pažangos, tobulesni daiktai savaime nežadina žmogaus tobulumo. Žmogaus kuriama daiktų

įvairovė savaime neskatina žmonių įvairovės. Thoreau ir mūsų pačių patirtis rodo, jog dažniausiai būna priešingai: daiktai tobulėja, o žmogus primityvėja. Daiktų magija užmigdo žmogaus dvasią, jai net nespėjus pabusti. Asmenybės nyksta, žmonės, kaip ir juos supantys daiktai, iš tikrųjų vienodėja ir banalėja.

Išskirtinis vaidmuo šioje visuotinio primityvėjimo ir kvailėjimo istorijoje, kuri dažnai vadinama civilizacijos pažanga, tenka valstybei, paties žmogaus sukurtiems socialiniams įrankiams ir institutams – vyriausybėms, politinei valdžiai apskritai, įstatymų leidėjams ir jų vykdytojams, politikams ir „viešosios nuomonės“ formuotojams.

Šį atvirai iššaukiantį požiūrį, nukreiptą prieš išsigimstančias civilizacijos formas, prieš „neabejotinai šventas“ socialinio gyvenimo normas ir tradicijas, Thoreau išdėstė 1849 m. esė, pavadintoje „Apie pilietinio nepaklusnumo pareigą“. Ši esė, paties Thoreau pradžioje pavadinta „Paspriešiniu pilietinei valdžiai“, JAV ir pasaulyje žinoma gal net plačiau už *Voldeną*, nors paprastai buvo leidžiama kartu su *Voldenu*.

Tokia esė prieš 12 metų anų laikų Lietuvoje negalėjo būti paskelbta. Nors ir pripažinta geriausia Amerikos literatūros istorijoje, ji buvo pernelyg maištinga tų laikų Lietuvos dvasiai. Kitas paradoksas – ši esė skamba dar maištingiau šių dienų pasaulyje. Tačiau tokio sveiko maištingumo kaip tik ir stinga susigrąžinusioje laisvę, bet vis dar ieškančioje savęs ir piliečių visuomenę kuriančioje Lietuvoje. Tai, kad piliečių visuomenė neatsiranda savaime tik atkūrus valstybę, o valstybė, kaip ir sava valdžia, savaime dar nėra gėris, paskatino mane siekti naujo *Voldeno* leidimo šįsyk kartu su maištingąją esė „Apie pilietinio nepaklusnumo pareigą“. Tuo labiau kad Thoreau tiek *Voldeną*, tiek „Pilietinio nepaklusnumo pareigą“ visų pirma

skyrė jauniems žmonėms, studentams, pradedantiems savąjį gyvenimo eksperimentą ir kritiškiausiai nusiteikusiems visų autoritetų, tradicijų ir socialinių normų, ir ypač socialinių sta-  
bų, atžvilgiu.

Mūsų laikų, XX a., istorijoje Thoreau „Pilietinio nepaklus-  
numo pareiga“ rėmėsi plačiausi ir reikšmingiausi piliečių sąjū-  
džiai ir jų šaukliai, tarp jų Mahatma Gandhi pilietinio pasi-  
priešinimo kampanijoje Indijoje, Europos pasipriešinimo prieš  
nacių okupaciją dalyviai, Vietnamo, Afganistano karų prieš-  
ninkai, Martino Lutherio Kingo sąjūdis ir Prahos „aksominės  
revoliucijos“ ideologai.

Tačiau Thoreau „Pilietinio nepaklusnumo pareiga“ taikyti-  
na ne vien politinių, ideologinių režimų ir sistemų sukurtiems  
prievartos bei priespaudos atvejams. Nepaklusnumo sąvoka tai-  
kytina ne tik tuomet, kai kuri nors socialinė grupė ar visa tauta  
sueina į konfliktą su jai svetima išorine jėga – priešo armija ar  
ideologija, ar kuria kita jai svetima, priešiška, ją slegiančia jėga.  
Nepaklusnumo, arba pasipriešinimo, sąvoka apima kur kas pla-  
tesnę žmogaus buvimo ir veikimo pasaulyje erdvę. Ji nėra kiek ne  
mažiau svarbi demokratinėje, susitarimu ir sutarimu grindžia-  
moje visuomenėje, nes ji yra visų pirma individo metafizinio ta-  
patumo pasaulyje, visuomenėje, valstybėje matas, jo orumo, jo  
sąmonės ir savimonės brandos matas, jo sugebėjimo „neištirpti“  
visuomenėje, jo „aš“ pilnaverčio suvokimo ženklas.

Kitaip tariant, netgi demokratiniais principais grindžiama  
visuomenė, apsirūpinusi beveik tobula sutarimų siekimo ir ne-  
sutarimų šalinimo technologija, gali būti pilietinio nepaklus-  
numo priežastimi ne mažiau nei totalitarinio režimo tironija.

Tačiau nepaklusti, priešintis demokratiškai nustatytoms ci-  
vilizuotoms normoms ir vertybėms kur kas sunkiau – visuomenė

ypač nepakanti tokiai nepaklusnumo rūšiai. Toks nepaklusnumas paprastai laikomas anarchistine, griaunančiu pačius demokratinės tvarkos pamatus. Pagrįsti jį ne tik sunkiau – prieš jį visu svoriu ir jėga stoja „viešoji nuomonė“, paskutinis ir grėsmingiausias civilizuotos visuomenės argumentas. Pagrįsti tokį nepaklusnumą sudėtingiau – jo priežastys, jo šaknys slypi pačioje demokratinėje visuomenėje, jos tariamoje pažangoje, jos galimame virsme sau ir žmogui priešiška jėga. Tačiau toks nepaklusnumas itin svarbus, esmingas žmogiškumui, žmogui, individui išsaugoti.

Praktinė priežastis, lėmusi esė „Apie pilietinio nepaklusnumo pareigą“ parašymą, buvo Thoreau – laisvo piliečio, gyvenusio miške, – įkalinimas vienai nakčiai Konkordo kalėjime už atsisakymą mokėti valstybei mokesčių. Iš pažiūros – niekingas incidentas, tačiau laisvo žmogaus, nesimaišiusio nei visuomenės, nei valstybės, nei valdžios kelyje, – areštas! – atsiėjo pastarajai negailestingiausiu pasmerkimu.

Iš tiesų: kada įrankiai, kuriuos sukūrė žmogus, siekdamas demokratiškai ir civilizuotai tvarkyti savo ir visuomenės reikalus – Konstitucija, įstatymai, parlamentas, valstybė, vyriausybė, kariuomenė, teismai, Bažnyčia, spauda, mokesčių sistema, verslas ir daugybė kitų civilizacijos išradimų – padeda išsaugoti žmogaus laisvę ir orumą, o kada – atvirkščiai – daro žmogų jo paties išradimų vergu, auka ar pajuokos objektu?

Kada tie išradimai, taip neginčijamai priimami daugumos, iš tikrųjų yra pilietinės visuomenės ramsčiai, o kada – tik tai, ką tenka pakęsti, labai dažnai tai, kam būtina priešintis, nepaklusti vardan žmogaus laisvės ir orumo išsaugojimo? Ar tame pilietinės visuomenės modelyje, kuris gimė Vakaruose ir kurį taip entuziastingai perėmė Jungtinės Valstijos, nuo pat pradžių

neslypėjo klaidos, savotiškos pirm pradės nuodėmės ir blogio, žadinančio ne šiaip pavienes nepaklusnumo apraiškas, bet moralinę piliečių pareigą nepaklusti?

Nelengva atsakyti į šiuos klausimus. Šie klausimai buvo dar sunkesni jaunai, veržliai, gėdingą užkariavimo ir vergijos praeitį siekiančiai užmiršti Amerikai – Naujajam Naujų Vilčių Pasauliui, labiau už viską pasitikinčiam pačiu savimi, dar nesukiojančiam savo paties raidos pavojų ir praeiksmų.

XIX a. viduryje daugeliui amerikiečių tokie klausimai apskritai nekilo ir nerūpėjo. Bet ar ne daugiau žmonių šiuos klausimus laikytų nevykusiais XX a. pabaigoje ne tik Amerikoje, bet visame civilizuotame pasaulyje?

Geriausiu atveju, jų atsakymas būtų toks: taip, ši tvarka nėra tobula, bet ar įmanoma kokia nors tobulesnė, juk nieko išmintingesnio už šią tvarką žmogus dar nesukūrė... Ir toks požiūris tik patvirtintų, kad Thoreau buvo teisus ne tik prieš 150, bet – dar labiau – po 150-ies metų.

Keldamas tuos keistus klausimus ir suvokdamas, bet atmėdamas visus galimus pateisinimus ir pasiteisinimus, Thoreau siekė kur kas giliau – paliesti pačią problemos šerdį: pamatuoti moderniosios civilizacijos vertę ne jos materialia, technologine, komercine arba, kaip šiandien pasakytume, informacine pažanga, bet pirmiausia – įgyta ar prarasta žmogaus laisve, jo savimone ir orumu.

Thoreau nuosekliai priešpriešina tikrąsias žmogaus gyvenimo reikmes tomis, kurias žmogus pats sau užsikrauna, – tarp jų valdžią ir valstybę, ir laiko paties žmogaus sukurtas dirbtines reikmes neišvengiamu blogiu, kuriam individas privalęs būti pasiruošęs priešintis ar bent jį sumažinti iki mažiausiai pakenčiamos ribos – kad išsaugotų save.



Thoreau, mėgindamas pažadinti žmonių, piliečių sąmonę, pažadinti žmogų žmoguje, kreipiasi į bendrapiliečius paradoksaliu, bet mūsų sąmonę nuskaidrinančiu teiginiu, panašiu į aksiomą, iš kurios kyla visos kitos socialinio gyvenimo tiesos: „Geriausia ta valdžia, kuri mažiausiai valdo.“ Ir čia pat priduria: žmonės turi būti subrendę tokiai valdžiai. Žmonės turi būti ne tik kūnai, mašinos, daiktai, kuriais manipuliuoja valdžia, Bažnyčia ar spauda, jie privalo turėti – susigrąžinti, įgyti, pažadinti – sąmonę, tik tuomet jie protingai ir atsakingai sąmoningai, – kaip laisvi piliečiai – tvarkys savo ir visuomenės reikalus.

Mes privalome būti visų pirma žmonės, o tik paskui piliečiai, bet ne atvirksčiai. Neturintis sąmonės, nesąmoningas pilietis, pilietis-mašina, pilietis-daiktas – štai baisiausias civilizacijos pasiekimas ir kartu didžiausias jos praradimas.

Pilietis, manantis, kad ne jis pats, o kažkas už jo, virš jo arba be jo tvarko jo gyvenimą, o jam tereikia paklusti šiai nustatytai tvarkai arba bent prie jos prisitaikyti ir ją vykdyti, nepaisant jos absurdiškumo, kvailumo, nors ir paremto žmogaus sukurtų institutų ir institucijų, tradicijų, rašytų ir nerašytų įstatymų autoritetu, – toks pilietis tėra žmogaus ir piliečio iškamša, neverta buvimo šiame pasaulyje dovanos.

Kodėl aš – laisvas žmogus – turiu atsisakyti savo sąmonės, gamtos, o ne visuomenės man suteiktos teisės būti, kodėl turėčiau elgtis taip, kaip nori manipuliuojantys manimi? Kodėl turėčiau paklusti jiems nelyginant likimui, nors ta man primesta tvarka, tvarka, į kurią esu įmestas, prieštarauja mano protui ir orumui, mano laisvei ir mano sąžinei? Kodėl man skirtą tokią trumpą ir brangų buvimo šiame pasaulyje laiką turėčiau aukoti absurdui ir jame dalyvauti, įsitraukti į šį netikro buvimo spektaklį?

Henry David Thoreau (1817–1862), ilgai nežinomas ir nepripažintas savo krašte ir pasaulyje, nugyvenęs trumpą gyvenimą ir palikęs savo tėvynainiams ir mums *Voldeną* – knygą, šiandien priskiriamą pasaulinės literatūros klasikai. *Voldenas* – ne romanas. Jam netinka tradiciniai grožinės literatūros matai. Ši knyga – tai išpažintis žmogaus, savo valia palikusio civilizuotąjį pasaulį ir dvejus metus gyvenusio atsiskyrėliu miške. Šio kūrinio pagrindiniai veikėjai – Thoreau mintys, kurias jis patiki tiems, kuriems dar gali rūpėti jų gyvenimo prasmė.